

Sociale wenselijkheid als validiteitsprobleem*

Tj. Tijmstra en M. Brinkman-Engels**

Summary

The tendency among respondents to give their answers a socially desirable bias influences the validity of research data. By means of special items this tendency can tentatively be quantified. The present article is particularly devoted to the question whether the social desirability items are valid themselves.

Use was made of the answers given by schoolchildren of 14-15 years old, and their mothers, to questions concerning the children's dental health behaviour. The aim was to trace a possible connection between inconsistent answer patterns and the response to social desirability items. In relation to five of the questions further investigation was made, among mothers as well as children, to find out whether those who gave more favourable answers than their 'counterpart', also scored higher on the desirability scale, which was established by means of three items. A connection in the sense as expected was found in four cases among the schoolchildren, but in only one among the mothers.

Alongside of the separate questions we calculated the total score of the

* Voor het sociaal-wetenschappelijk onderzoek werd subsidie verleend door de Gezondheidsorganisatie TNO.

Het tandheelkundig onderzoek werd uitgevoerd door de werkgroep Tand- en Mondziekten van de Gezondheidsorganisatie TNO.

** Tj. Tijmstra studeerde van 1965-1971 sociologie te Groningen. Vanaf 1971 als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Rijksuniversiteit te Groningen, afdeling Medische Sociologie, Grote Markt 23, Groningen.

M. Brinkman-Engels studeerde van 1969-1976 sociologie te Groningen. Vanaf 1977 als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Rijksuniversiteit te Groningen, afdeling Medische Sociologie, Grote Markt 23, Groningen.

inconsistent answers to the five questions concerning the children's dental health behaviour. This score was correlated to the social desirability scale. The schoolchildren who scored higher on the social desirability scale also gave socially more desirable answers to socially sensitive questions about their own dental health behaviour. Among the mothers, no connection was found.

Validiteit en sociale wenselijkheid

Door velerlei oorzaken kunnen gegevens uit sociaal-wetenschappelijk onderzoek een verkeerd beeld geven van de werkelijkheid. Sommigen hebben zich zelfs erg pessimistisch getoond over de mogelijkheid om door middel van het stellen van vragen juiste informatie te verkrijgen (Philips, 1972). De gegevens welke van respondenten worden verkregen bevatten doorgaans een aantal fouten, die onderscheiden kunnen worden in toevallige en systematische fouten (Van den Ende, 1973).

Een ernstige maar desondanks veel voorkomende systematische fout ligt besloten in een verkeerde of zwakke operationalisatie van de gebruikte begrippen. Ook kunnen gedrag of kenmerken van de interviewer tot een systematische vertekening van de bevindingen leiden (vragen suggestief presenteren, invloed van etnische afkomst, leeftijd, etc.) (Sudman en Bradburn, 1974), terwijl ook de interviewsituatie van invloed is (zijn er bijv. toehoorders). Daarnaast kunnen kenmerken en eigenschappen van de respondent zelf weer tot een systematische vertekening leiden: de neiging om extreme antwoorden te geven, de neiging om voortdurend 'ja' te antwoorden, etc.

De neiging van respondenten te antwoorden in een richting die ze als sociaal wenselijk beschouwen is een belangrijk probleem voor de sociaal wetenschappelijke onderzoeker. Het sociaal wenselijk antwoorden vormt een systematische foutenbron en stelt daarom vraagtekens bij de validiteit van de verkregen gegevens.

In de literatuur is tamelijk veel aandacht besteed aan dit onderwerp. Zeker is dat de neiging om sociaal wenselijk te antwoorden ook afhangt van het onderwerp. Hoewel veel onderwerpen voor iedereen ongeveer even gevoelig zijn, (het belangrijk vinden van lichamelijke gezondheid, het geven van een goede opvoeding aan kinderen, etc.), zijn er ook zaken waar bepaalde groepen anders tegenover staan dan andere groepen. Zo zullen gelovigen een grotere neiging hebben om sociaal wenselijk te antwoorden op een vraag over kerkbezoek dan niet-gelovigen. Ook kan sociale wenselijk-

heid een verschillende richting opgaan: zo is het mogelijk dat bepaalde vormen van lichte criminaliteit door sommige groepen overgerapporteerd worden — door bijv. jongeren —, terwijl anderen juist de neiging hebben om dit onder te rapporteren.

Validiteit van sociale wenselijkheids-items

De neiging om sociaal wenselijk te antwoorden beïnvloedt de validiteit van de onderzoeksbevindingen. Door middel van items die betrekking hebben op sociale wenselijkheid (sociale wenselijkheid = SW) tracht men informatie te verkrijgen over dit verschijnsel. In hoeverre zijn deze SW-items valide; meten zij werkelijk deze neiging? In de volgende twee studies is hier aandacht aan besteed.

Edwards (1957) liet items uit de Minnesota Multiphasic Personality Inventory — een vragenlijst voor het meten van persoonlijkheidskenmerken — op de mate van sociale wenselijkheid beoordelen door een aantal juryleden.

Hij selecteerde die items waarover in de jury volledige overeenstemming bestond en selecteerde daarna op de mate waarin de items differentieerden tussen de groep met een lage en een hoge mate van sociale wenselijkheid. Hij hield op deze manier 39 items over welke voor hem bruikbaar waren.

Marlowe en Crowne (1964) lieten SW-items eveneens beoordelen door juryleden. Het bleek dat een hoge score op deze items samenhangt met o.a. de neiging zich te conformeren, een grotere geneigdheid zich te laten overtuigen en de neiging om vervelend laboratoriumwerk als minder vervelend te rapporteren.

In ons onderzoek wordt uitgegaan van een drietal SW-items, die ontleend zijn aan een onderzoek naar 'Sociaal-culturele veranderingsprocessen' van Gadourek en Knol.

Nadat ingegaan is op de samenhang tussen sociale wenselijkheid en persoonlijke kenmerken wordt de validiteitsvraag van de SW-items zelf aan de orde gesteld.

Wie antwoorden sociaal wenselijk?

Er is tamelijk veel onderzoek gedaan naar het probleem van de sociale wenselijkheid bij het beantwoorden van vragen. Er wordt hierbij veelal van uitgegaan dat de neiging om sociaal wenselijk te antwoorden een con-

stante eigenschap is van de respondent, welke eigenschap gemeten kan worden door de respondent items voor te leggen die betrekking hebben op sociale wenselijkheid. Als voorbeeld: een respondent wordt gevraagd aan te geven in hoeverre hij het eens is met de uitspraak: 'Ik heb alleen maar goede gedachten over andere mensen'.

Klassen, Hornstra en Anderson (1975) vonden in een onderzoek in de Verenigde Staten dat ouderen hoger scoorden op items die een SW-schaal vormen dan jongeren. Opleiding was in hun onderzoek negatief gecorreleerd aan de scores op deze schaal; nooit gehuwden bleken de laagste en weduwen de hoogste SW-scores te hebben. Tenslotte vonden Klassen c.s. dat meisjes van 18-24 jaar een hogere score behaalden dan jongens van die leeftijd.

Fisher (1967) vond geen correlatie tussen leeftijd en sociaal wenselijk antwoorden. Intelligentie en opleidingsniveau correleerden in zijn onderzoek negatief met sociale wenselijkheid: hoe hoger de intelligentie en het opleidingsniveau des te minder sociaal wenselijk men antwoordde. Johnson (1970) onderzocht in hoeverre eerstgeborenen meer sociaal wenselijk antwoorden dan kinderen die later werden geboren. Zowel bij de jongens als bij de meisjes vond hij dat eerstgeborenen meer sociaal wenselijk antwoorden.

Vierkant (1977) vond in zijn studie o.a. dat vooral ouderen en mensen met een laag opleidingsniveau hoog scoorden op de SW-schaal, terwijl – in mindere mate – vrouwen hoger scoorden dan mannen (ook na constant houden van leeftijd, opleiding en godsdienst). Geen verband werd er door hem gevonden tussen godsdienst (wel of niet lid van een kerk zijn) en de SW-schaal.

De sociale wenselijkheids-items in ons onderzoek

De bij het onderzoek in Leeuwarden gebruikte vragenlijsten bevatten zowel bij de scholieren als hun moeders een groot aantal uitspraken. Verspreid door de vragenlijst werd aan beide groepen een drietal items voorgelegd die betrekking hebben op de neiging sociaal wenselijk te antwoorden. De uitspraken luiden als volgt:

1. Ik heb alleen maar goede gedachten over andere mensen;
2. Ik houd me altijd aan mijn beloften ook al komt het nog zo slecht uit;
- 3a. Ik doe altijd onmiddellijk en zonder mopperen wat me gezegd wordt (scholieren);

3b. Als kind deed ik altijd onmiddellijk en zonder mopperen wat me gezegd werd (moeders).

De antwoorden op deze uitspraken worden weergegeven in tabel 1.

Tabel 1. De antwoorden op de sociale wenselijkheids-items

item	beslist mee eens	mee eens	hangt ervan af/ weet niet	niet mee eens	niet mee eens	N
1. scholieren	2%	8%	40%	38%	12%	586
moeders	1%	16%	26%	47%	9%*	534
2. scholieren	10%	30%	49%	10%	1%	589
moeders	6%	38%	27%	24%	4%	535
3. scholieren	3%	7%	42%	36%	12%	590
moeders	2%	10%	5%	60%	23%	536

* geen 100% door afrondingsverschillen (komt ook verderop voor).

Uit tabel 1 blijkt dat de scholieren veel meer geneigd zijn om de antwoordcategorie 'hangt ervan af/weet niet' te kiezen. In hoeverre dit veroorzaakt wordt door verschil in stimulus toediening (enquête versus mondeling interview) is niet na te gaan.

Zowel bij de scholieren als hun moeders zijn de correlaties berekend tussen de uitspraken. Bij de scholieren waren deze correlaties als volgt: item 1 en 2: $r = .16$; item 1 en 3: $r = .21$; item 2 en 3: $r = .22$ ($n=583$). De correlaties bij de moeders ($n=533$) waren: item 1 en 2: $r = .18$; item 1 en 3: $r = .22$; item 2 en 3: $r = .17$. Noch bij de scholieren noch bij de moeders zijn de correlaties erg hoog. De verbanden zijn echter wel consistent en hoog genoeg om zowel voor de scholieren als voor de moeders een totaalscore te berekenen van de drie sociaal wenselijke items. Deze totaalscore loopt van 3 tot 15. Hoe hoger de score des te meer sociaal wenselijk men heeft geantwoord. Tabel 2 geeft de totaalscores weer.

Tabel 2. Totaalscores op de sociale wenselijkheids-items

	totaalscore			N
scholieren	3-6	7-10	11-15	583
	13%	76%	11%	
moeders	26%	66%	8%	533

Nagegaan is of de score van de moeder samenhangt met de score van hun kind. De correlatie tussen de totaalscore van de moeders en hun kinderen bedraagt .06. De mate waarin de moeder sociaal wenselijk antwoordt hangt dus nauwelijks samen met de mate waarin haar kind dat doet.

Samenhangen tussen de scores en kenmerken van de respondent

Onderzocht is of er verbanden bestaan tussen kenmerken van de respondent en de totaalscore op de SW-items; bij de moeders werden de volgende samenhangen gevonden:

leeftijd: evenals bij Klassen c.s. (1975) scoren in ons onderzoek oudere moeders meer sociaal wenselijk dan jongere moeders ($r = .14$; $N = 533$; $p < .05$).

beroepsniveau (van de man): vrouwen waarvan de man een hoger beroepsniveau heeft antwoorden significant minder sociaal wenselijk dan vrouwen waarvan de man een lager beroepsniveau heeft ($r = .09$; $N = 494$; $p < .05$).

opleiding van de moeder: in tegenstelling tot het onderzoek van Klassen c.s. vinden we in ons onderzoek geen significant verband tussen opleidingsniveau en de neiging om sociaal wenselijk te antwoorden.

Bij de kinderen werd het volgende gevonden:

geslacht: Klassen c.s. vonden bij meisjes van 18-24 jaar een hogere sociale wenselijkheids-score dan bij jongens in die leeftijdscategorie. In ons onderzoek zijn de scholieren 14 of 15 jaar; tussen jongens en meisjes blijkt geen significant verschil te zijn in de beantwoording van de sociale wenselijkheids-items;

geboorte-rangorde: Johnson (1970) vond zowel bij jongens als meisjes, dat eerstgeborenen meer sociaal wenselijk antwoorden. In ons onderzoek vinden we deze samenhang alleen bij jongens: hier antwoorden de eerstgeborenen significant meer sociaal wenselijk dan de andere kinderen (Student's t-toets; $t = 2.63$; $df = 280$; $p < .01$). Nagegaan is of sociaal-economische status dit verband zou verstoren. Sociaal-economische status blijkt echter niet met gezinsgrootte samen te hangen waardoor dit geen interveniërende variabele is;

beroepsniveau (van de vader): kinderen waarvan de vader een hoog beroepsniveau heeft, antwoorden significant minder sociaal wenselijk dan kinderen waarvan de vader een lager beroepsniveau heeft ($r = .09$; $N = 490$; $p < .05$).

Validering van de items d.m.v. de dubbele vragen

De bij het onderzoek in Leeuwarden gebruikte vragenlijsten bevatten een groot aantal vragen over het tandheelkundig gezondheidsgedrag van de betrokkenen. Sommige van deze vragen zijn zowel aan de scholieren als aan hun moeders gesteld. Zo werd bijv. aan de scholieren gevraagd of zij regelmatig de tandarts bezochten, terwijl ook bij hun moeders informatie werd ingewonnen over het tandartsbezoek van hun kind.

Nagegaan kan worden in hoeverre er afwijkingen bestaan tussen wat scholieren en ouders antwoorden op dezelfde vragen. Omdat aangenomen mag worden dat factoren als regelmatig tandarts-bezoek en regelmatig tandenpoetsen door de respondenten als sociaal wenselijk beschouwd worden kan de volgende vraag gesteld worden: scoren die kinderen, die op deze vragen een 'gunstiger' antwoord geven dan hun moeder, ook hoger op de SW-items dan degenen, die een meer gelijk antwoord geven? Hetzelfde kan voor de moeders worden nagegaan. Wat hier onderzocht wordt is dus relatief: de antwoorden van moeder en kind worden met elkaar vergeleken en in het midden blijft de vraag wie het juiste antwoord geeft. Van een vijftal vragen worden de antwoorden van scholieren en ouders vergeleken; degenen die de antwoordcategorie 'weet niet' invulden zijn bij deze analyse weggelaten. Verder wordt per vraag steeds uitgegaan van complete gevallen, d.w.z. men moet ook de vragen over de sociale wenselijkheid hebben ingevuld.

Vraag 1. Tandartsbezoek

Aan zowel de moeders als de kinderen is gevraagd hoe vaak het kind naar de tandarts ging; tabel 3 geeft de antwoordpercentages.

Tabel 3. De antwoorden op de vraag naar het tandartsbezoek van het kind

	antwoordpercentages	
	<i>moeders</i>	<i>scholieren</i>
ieder half jaar of vaker	90%	78%
ieder jaar	3%	11%
wel regelmatig maar minder vaak dan ieder jaar/nee alleen wanneer het nodig is.	3%	4%
nee, nooit	3%	4%
	100%	100%
	N = 533	N = 591

In 429 gevallen geven moeder en kind hetzelfde antwoord. Er zijn 23 kinderen die zeggen vaker naar de tandarts te gaan dan hun moeders be-
weren, terwijl 69 moeders zeggen dat het kind vaker naar de tandarts gaat
dan het kind zelf zegt. Met behulp van de Student's t-toets is nagegaan of
er significante verschillen bestaan in de totaalscores op de drie SW-items
wanneer degenen, die een positiever beeld schetsen vergeleken worden met
degenen die een gelijkkluidend antwoord geven. Bij de moeders lopen de
verschillen in de verwachte richting: de moeders die zeggen dat het kind
vaker naar de tandarts gaat dan het kind zelf zegt, scoren hoger op de
SW-schaal dan de moeders die hetzelfde antwoord geven als hun kinderen
($t = 1.86$; $df = 496$; $p < .05$).

Bij de kinderen wordt deze verwachte samenhang niet gevonden, maar
loopt het verband zelfs in de omgekeerde richting: kinderen die een gun-
stiger antwoord geven dan hun moeders scoren hier lager op de SW-
schaal dan kinderen die hetzelfde antwoord geven ($t = 1.79$; $df = 450$;
 $p < .05$).

Vraag 2. Snoepgebruik

Aan de respondenten werd gevraagd voor hoeveel geld het kind per week
aan snoep uitgaat; de antwoorden staan vermeld in tabel 4.

Tabel 4. De antwoorden op de vraag naar het snoepgebruik van het kind

	antwoordpercentages	
	moeders	scholieren
meer dan 4 gulden	—	—
tussen de 2 en 4 gulden	4%	2%
tussen de 1 en 2 gulden	12%	13%
voor zo'n 50 — 100 cent	14%	21%
voor zo'n 25 — 50 cent	11%	19%
voor minder dan 25 cent	6%	7%
koopt geen snoep	53%	37%
	100%	100%
	N = 504	N = 579

120 kinderen zeggen minder te snoepen dan hun moeders zeggen, terwijl
182 moeders zeggen dat het kind minder snoept dan het kind zelf aan-
geeft; in 183 gevallen geven moeder en kind hetzelfde antwoord. De 182
moeders die een gunstiger antwoord geven dan hun kind scoren niet signi-

ficant hoger op de SW-schaal dan de moeders die eenzelfde antwoord geven als hun kind. Bij de kinderen wordt wel een verband in de verwachte richting gevonden: kinderen die positiever antwoorden op de vraag scoren hoger op de schaal dan kinderen die een minder gunstig antwoord dan hun moeders gaven ($t = 2.4$; $df = 300$; $p < .01$).

Vraag 3: Het bezit van een eigen tandenborstel

Aan de moeders en scholieren werd de volgende vraag gesteld: 'Sommige mensen vinden het normaal dat meerdere kinderen dezelfde tandenborstel gebruiken, anderen hebben voor ieder kind één tandenborstel; hoe is dat bij jou (kinderen) / bij u thuis (moeders)? De antwoorden staan vermeld in tabel 5.

Tabel 5. De antwoorden op de vraag naar een eigen tandenborstel van het kind

<i>kinderen</i>	
ik heb geen eigen tandenborstel	7% (N = 40)
ik heb wel een eigen tandenborstel	93% (N = 553)
<i>moeders</i>	
meerderen gebruiken een eigen tandenborstel	2% (N = 13)
ieder kind heeft een eigen tandenborstel	98% (N = 520)

In 483 gevallen geven de moeders en hun kinderen hetzelfde antwoord. 33 moeders zeggen dat ieder kind een eigen tandenborstel heeft, terwijl hun kind zegt dat dit niet het geval is; 7 kinderen geven op deze vraag een gunstiger antwoord dan hun moeder.

De 7 kinderen die een gunstiger antwoord geven dan hun moeder hebben een hogere SW-score dan de 483 kinderen die hetzelfde antwoord geven ($t = 2.0$; $df = 488$; $p < .05$). Een vanwege het geringe aantal 'afwijkers' berekende Mann Whitney-toets leverde geen significante verschillen op ($Z = 1.3$; n.s.). De SW-score van de 33 moeders die gunstiger antwoorden wijkt niet significant af van de groep van 483.

Vraag 4. De duur van het gebruik van een tandenborstel

Er werd zowel aan de moeders als aan de kinderen gevraagd hoe lang men gemiddeld met een tandenborstel deed. De volgende antwoorden werden gegeven (tabel 6):

Tabel 6. De antwoorden op de vraag naar de duur van het gebruik van een tandenborstel van het kind

	antwoordpercentages	
	moeders	scholieren
ik heb geen tandenborstel	1%	1%
langer dan 2 jaar	1%	2%
zo'n 1-2 jaar	7%	16%
zo'n 7-12 maanden	25%	27%
zo'n 3-6 maanden	55%	46%
korter dan 3 maanden	10%	8%
	100%	100%
	N = 528	N = 593

Er zijn 103 kinderen die zeggen hun tandenborstel korter te gebruiken dan hun moeder zegt, terwijl 186 moeders een gunstiger antwoord geven dan hun kind. In 228 gevallen geven moeder en kind hetzelfde antwoord.

De kinderen die een gunstiger antwoord geven dan hun moeder scoren significant hoger op de SW-schaal dan de kinderen die een minder gunstig antwoord geven dan hun moeder ($t = 2.5$; $df = 287$; $p < .01$). Bij de moeders wordt dit verband niet gevonden.

Vraag 5. Tandenoetsen

Over het tandenpoetsen werd de volgende vraag gesteld: 'Hoe vaak sla jij (slaat uw kind) gemiddeld per week het tandenpoetsen over?' Er werd opzettelijk gekozen voor deze formulering omdat verwacht werd dat er op deze manier een eerlijker antwoord verkregen zou worden. De antwoorden van de moeders en scholieren waren als volgt (tabel 7):

Tabel 7. De antwoorden op de vraag naar het tandenpoetsen van het kind

	antwoordpercentages	
	moeders	scholieren
slaat nooit over (poetst altijd)	75%	59%
ongeveer 1 dag per week	6%	20%
ongeveer 2 dagen per week	7%	13%
zo'n 3-4 dagen per week	6%	4%
zo'n 5-6 dagen per week	2%	2%
slaat altijd over (poetst nooit)	3%	2%
	100%	100%
	N = 530	N = 593

Ook hier geven de moeders een gunstiger beeld van het gedrag van hun kinderen dan de kinderen zelf. 128 moeders zeggen dat hun kind meer poetst dan het kind zelf zegt. 68 kinderen geven een gunstiger beeld dan hun moeder; in 323 gevallen geven moeder en kind hetzelfde antwoord. Kinderen die gunstiger antwoorden dan hun moeders scoren hoger op de sociale wenselijkheids-schaal dan de kinderen die een minder gunstig antwoord geven ($t = 1.9$; $df = 194$; $p < .05$). Ook hier is er bij de moeders geen significante samenhang met de SW-schaal.

Samenvattend: In tien gevallen is nagegaan of degenen die een gunstiger antwoord geven op sociaal gevoelige vragen dan hun 'tegenpartij' een hogere score behalen op de SW-schaal. In vijf gevallen wordt een samenhang in de verwachte richting gevonden. Opvallend is dat dit in vier gevallen een vergelijking bij de scholieren betreft, terwijl bij de moeders slechts in één geval de verwachte samenhang wordt gevonden.

De totaalscore van de vijf vragen

Zowel voor de moeders als voor de scholieren is aan de hand van de vijf vragen waarop de vergelijking is gebaseerd een totaalscore berekend. Wanneer een respondent op een bepaalde vraag een gunstiger antwoord gaf dan de tegenpartij werd een score 1 toegekend; weken de antwoorden niet van elkaar af dan werd een score 0 gegeven. Iemand die in vijf gevallen een gunstiger antwoord geeft krijgt dus de maximale score van 5; werd in geen enkel geval een ander antwoord gegeven dan wordt een totaalscore van 0 punten verkregen.

De totaalscores van de moeders en van de kinderen zijn als volgt (tabel 8):

Tabel 9. Het aantal keren dat een 'gunstiger' antwoord wordt gegeven

totaalscore moeder		totaalscore kind	
0 punten	126 (27%)	0 punten	242 (51%)
1 „	193 (41%)	1 „	176 (37%)
2 „	107 (23%)	2 „	41 (9%)
3 „	37 (8%)	3 „	11 (2%)
4 „	8 (2%)	4 „	1 (0%)
N = 471		N = 471	

Van deze totaalscore is de correlatie berekend met de totaalscore op de drie items die betrekking hebben op de sociale wenselijkheid. Bij de kin-

deren wordt een correlatie gevonden van .13 ($N = 471$; $p < .01$); bij de moeders is de correlatie .04 ($N = 471$; n.s.). Hoewel bij de kinderen een significante correlatie wordt gevonden kan dus niet worden gesproken van een sterke samenhang tussen antwoorden op items die sociale wenselijkheid meten en het inderdaad 'gunstiger' antwoorden op sociaal gevoelige vragen.

Conclusie

In een interviewsituatie zullen respondenten vaak de neiging hebben zich zo goed mogelijk te presenteren: zij kunnen antwoorden in een richting die door hen als sociaal wenselijk wordt beschouwd. Door deze neiging wordt de validiteit van de onderzoeksgegevens beïnvloed. Met behulp van uitspraken die betrekking hebben op deze neiging om sociaal wenselijk te antwoorden kan getracht worden meer informatie te verkrijgen over dit verschijnsel.

Kan het in een vragenlijst opnemen van deze uitspraken nu op zo'n manier bijdragen tot een herwaardering van de informatie van de respondent, dat de score op de sociale wenselijkheids items als correctiefactor kan dienen voor vragen die sociaal gevoelig zijn? De in dit artikel beschreven bevindingen geven daar weinig aanleiding toe. Wanneer de scores op een drietal sociale wenselijkheids-items worden gecorreleerd aan een te gunstige beantwoording van vragen die betrekking hebben op tandheelkundig gezondheidsgedrag, worden slechts lage correlaties gevonden. Het zou te ver gaan om hieruit meteen te concluderen dat SW-items geen betekenis hebben. Zo is het in ons onderzoek mogelijk dat de moeders niet goed op de hoogte zijn, van wat het kind doet (bijv. hoeveel geld het kind aan snoep besteedt). Ook hebben de vijf hier vergeleken vragen betrekking op het gedrag van mensen. Niet aan te geven is in hoeverre deze samenhang wel bestaat wanneer i.p.v. gedrag naar houdingen gevraagd wordt. Het kan zijn dat er met betrekking tot houdingen meer de neiging bestaat om sociaal wenselijk te antwoorden dan met betrekking tot gedrag. De vraag is echter hoe de validiteit van de sociale wenselijkheid items in een dergelijk geval onderzocht kan worden.

Samenvatting

De neiging van respondenten om te antwoorden in een sociaal wenselijke richting beïnvloedt de validiteit van onderzoeksgegevens. Door middel van items kan getracht worden deze neiging te meten. In dit artikel wordt met

name ingegaan op de vraag of de sociale wenselijkheids-items zelf valide zijn. Gebruik wordt gemaakt van antwoorden welke 14-15-jarige kinderen en hun moeders gaven op vragen betreffende het tandheelkundig gezondheidsgedrag van het kind. Nagegaan werd in hoeverre inconsistente antwoordpatronen samenhangen met de beantwoording van sociale wenselijkheids-items. Voor zowel de moeders als hun kinderen werd met betrekking tot een vijftal vragen onderzocht of degene die een gunstiger antwoord gaven dan hun 'tegenpartij' ook hoger scoorden op de, aan de hand van een drietal items geconstrueerde, sociale wenselijkheids-schaal. Bij de scholieren werd in vier gevallen een samenhang in de verwachte richting gevonden, bij de moeders slechts in één geval.

Naast de afzonderlijke vragen werd een totaalscore berekend van de inconsistente antwoorden welke op de vijf vragen over het tandheelkundig gezondheidsgedrag van het kind werden gegeven. Deze score werd gecorreleerd aan de sociale wenselijkheids-schaal. De scholieren die hoger scoorden op de sociale wenselijkheids-schaal antwoordden op de sociaal gevoelige vragen over hun eigen tandheelkundig gezondheidsgedrag meer wenselijk. Bij de moeders werd geen samenhang gevonden.

Literatuur

- Crowne, D. en Marlowe, D., *The approval motive*, New York, Wiley, 1964.
- Ende, H. van den en Verhoef, M., *Inductieve statistiek voor gedragswetenschappen, een kritische inleiding*, Amsterdam, Agon-Elsevier, 1973.
- Edwards, A. L., *The social desirability variable in personality assesment and research*, New York, Dryden Press, 1957.
- Fisher, G., 'The performance of male prisoners on the Marlowe-Crowne SD scale. Differences as a function of race and crime', *Journal of Clinical Psychology*, 1967, 23, 473-475.
- Gadourek, I., en Knol, H., *Sociaal-culturele veranderingsprocessen*, Groningen, Sociologisch Instituut.
- Johnson, P. B., 'Birth order and Crowne-Marlowe social desirability scores'. *Psychological Reports*, 1973, 32, 536 e.v.
- Klassen, D., Hornstra, R. K. en Anderson, P. B., 'Influence of social desirability on symptom and mood reporting in a community survey', *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1975, vol. 43, nr. 4, 448-452.
- Philips, D. L., 'Some cautionary notes on sociological research with special attention to survey studies', *Mens en maatschappij*, 47, 1972.
- Sudman, S. en Bradburn, N. M., *Response effects in surveys*, Chicago, Aldine, 1974.
- Vierkant, P., *Enquêtes en validiteit, een studie naar sociale wenselijkheid, acquiescence, invloed van de interviewer, en het niet consistent antwoorden in het landelijk onderzoek naar sociaal-culturele veranderingsprocessen van 1975*, doctoraal-scriptie, Groningen, Sociologisch Instituut, 1977.